

Organisation
der Vereinten Nationen
für Bildung, Wissenschaft
und Kultur

• Harz - Braunschweiger
• Land - Ostfalen
• UNESCO
• Global Geopark

Landmarkering 14

Klooster Huysburg

 GEO PARK[®]
Harz . Braunschweiger Land . Ostfalen

Harz

Organisation
der Vereinten Nationen
für Bildung, Wissenschaft
und Kultur

Harz - Braunschweiger
Land - Ostfalen
UNESCO
Global Geopark

Op 17 november 2015, tijdens de 38ste algemene vergadering van de UNESCO besloten de 195 lidstaten van de Verenigde Naties de invoering van een nieuw label. Met dit label

kunnen geoparken als UNESCO Global Geopark worden onderscheiden. Tot de wereldwijd eerste van 120 UNESCO Global Geoparks in 33 landen hoort ook het Geopark Harz-Braunschweiger Land-Ostfalen.

UNESCO-Geoparks zijn duidelijke afgebakende, unieke gebieden waarin zich plaatsen en landschappen van geologisch internationale rang bevinden. Ze hebben een overkoepelende organisatie, die zich inzet voor de bescherming van het geologisch erfgoed, voor ecologisch onderwijs en een duurzame regionale ontwikkeling, waarbij met de bewoners rekening wordt gehouden.

In 2004 richtten 17 Europese en 8 Chinese Geoparks het Global Geoparks Network (GGN) onder het beschermheerschap van de UNESCO op. In de herfst van dat jaar werd ook het het Geopark Harz-Braunschweiger Land-Ostfalen opgenomen. Intussen zijn er verschillende regionale netwerken, daaronder het European Geoparks Network (EGN) ze coördineren de internationale samenwerking.

Op de bovenstaande kaart staan alle landmarkeringen van het UNESCO Global Geopark Harz-Braunschweiger Land-Ostfalen aangegeven.

1

Schelpkalk

Klooster Huysburg en de Huy

Ten noorden van Halberstadt troont op een van de hoogste toppen van de Huy de Huysburg. De naam gaat terug op een Frankische militaire basis. Op 20 april 997 tekent keizer OTTO III. een schenkingsoorkonde, waarin hij het soevereiniteitsrecht over de bossen Hakel, Huy en Fallstein, maar ook over de Asse, Elm en Nordwald aan het bisdom Halberstadt overdraagt. Op de plaats van het huidige klooster en kerk St. Maria liet bisschop BURCHARD I. een eerste stenen kerk bouwen, die 1058 werd ingewijd. De oprichting van het benedictijnenklooster valt in het jaar 1080. Onder de Pruisische koning FRIEDRICH WILHELM III. werd het klooster 1804 opgeheven en de abdijkerk een parochiekerk. Pas in 1972 kon met hulp van de Poolse benedictijnenabdij Tyniec in Krakau op de Huysburg weer een convent worden gesticht, het enige benedictijnenklooster in de DDR. Het klooster bestaat

Sargstedter Warte

Interieur van de kerk St. Maria

nog steeds en is onderdeel van de romaanse architectuurroute 'Straße der Romanik'. In het Ekkehard-Haus van het klooster, een gastenhuis, worden gasten onder het motto 'gastvriendelijkheid sinds 1000 jaar' ontvangen. De hoogste verhoging van de Huy is op 314,8 m boven NN. De Huy zelf is net als de bosrijke hoogtes van de Hakel en Fallstein een brede schelpkalkrug. Deze kalkruggen ontstonden door opwaartse bewegingen van meerdere honderd meters dikke zoutlagen uit het Zechstein-tijdperk, die diep in de ondergrond lagen. Proefboringen in de Huy in de 19de eeuw leidden tot de ontdekking van een afbouwbaar kalilaag. De 'Gewerkschaft Wilhelmshall' in Anderbeck begon in 1889 met de diepbouw van de eerste schacht 'Wilhelmshall I'. 1895 bedroeg de jaarlijkse hoeveelheid Kaliumchloride al 112.000 t. Met de sluiting van de mijnbouw in de Huy tussen 1924-26 verloren meer dan 1.000 mijnwerkers hun werk.

Wandeltip: Huysburg – Sargstedter Warte (2,5 km).

Ekkehard-Haus

www.huysburg.de

☎ 0049 39425 - 961300

2

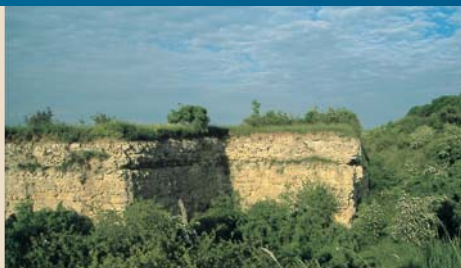
Voormalige steengroeve

Fallstein bij Osterwieck

Ten noorden van de stad Osterwieck met 138 vakwerkhuisen uit de tijd tot het midden van de 17de eeuw en de imposante kerk St. Stephani (romaans westwerk) ligt de Große Fallstein, een populair wandelgebied. Vanaf de Bismarcktoren hebt u een prachtig uitzicht over de Harz en het Harzvoorland. Rijdt u van Osterwieck richting Hornburg, dan ziet u bij Hoppenstedt, aan de rechterkant, een oude steengroeve. Ontsloten zijn kalksteenlagen uit het Krijt (144-66 mln. jaar), die in vier verschillende sedimentatielagen worden verdeeld. De onderzeese sedimenten bevatten schelpen en andere fossielen. Toen de dieper gelegen Zechsteinlagen (zout) in beweging kwamen, werd de daarboven gelegen 'zeebodem' uit het Krijt naar boven gedrukt. De lagen vallen tegenwoordig met 30-45° in richting Z-ZZW.

Steengroeve Hoppenstedt

Kalksteengroeve bij de Hakel

3

Europareservaat

Hakel bij Heteborn

Te midden van een vruchtbaar akkerlandschap tussen Quedlinburg en de Magdeburger Börde verheft zich de bosrijke top van de Hakel. Gesteente uit de periode van het onderste Schelpkalk is hier dicht bij de oppervlakte te vinden en wordt alleen door een dunne lösslaag uit het Weichselien bedekt. Door de geringe oppervlaktewateren is het gebied grotendeels onbewoond. De bijzondere status (beschermde natuurgebied sinds 1939, wetenschappelijk gebied voor de observatie van wild, Europareservaat sinds 1995) heeft tot de dag van vandaag tot gevolg, dat er bijna geen wandelwegen zijn bewegwijzerd, maar een route door het loofbos naar de middeleeuwse burchtruïne (244,5 m boven NN) is aan te raden. Legendarische zijn de kersenbomen, waarvan het hout gebruikt werd voor slaapkamermeubels die de dochters uit Hakelforst als bruidsschat in het huwelijk meenamen.

Toeristen- en Stadinformatie

www.stadt-osterwieck.de

☎ 0049 39421 - 793555

4

Ascherslebener Sattel

Mijnbouwlandschap 'Harzer Seeland'

Door de zoutbewegingen in de ondergrond ontstond ook de Ascherslebener Sattel, die zich in hercynische richting van Sandersleben naar noordwest strekt. In deze dalkommen vormen zich uitgestrekte veengebieden, de basis voor de bruinkoolwinning. Sinds 1831 werd eerst ondergronds en vanaf 1856 in de dagbouw bruinkool gewonnen. De kolenlaag is tussen 30 en 50 m. De eerste excavateur in Duitsland wordt daarbij ingezet. Rond 1900 heeft de dagbouw bij Nachterstedt de meeste hoeveelheden in Pruisen gedolven. De verlegging van het spoor (1914) en zelfs het verplaatsen van de plaatsjes Nachterstedt (vanaf 1928) en Königsau (1965) waren noodzakelijk. In 1991 eindigde de exploitatie van bruinkool. Het was niet meer rendabel. Het 'Harzer Seeland' is een uitgestrekt natuurgebied met goede wegen, prachtige uitzichten en grote avonturen-speelplaats.

Avonturenspeelplaats

Lehof

5

Halberstädter Krijtkom

Lehof bij Quedlinburg

U verlaat Quedlinburg langs het ziekenhuis, volgt dan naar links de Ditfurter Weg en bereikt al snel de rotsen van de Lehof. Al in 1934 werd het een natuurmonument. Tegenwoordig reikt de zanddagbouw tot aan de rotsen, mogen die echter niet verwoesten. Gedolven wordt verweerd zandsteen uit het Krijt, beginnend met het onderste sediment uit de Trias, daarboven de Jura en het Krijt met zogenaamde involutes-lagen uit het Boven-Krijt (Emscher). Een beklimming van de rotsen van de Lehof is de moeite waard, u wordt beloond met een prachtig uitzicht over het noordelijke Harzvoorland. In 1930 werd aan de voet van de rots een beduidende vondst uit de bronstijd gedaan, met goed bewaard gebleven artefacten (daaronder een zwaard en diverse ringen) die sinds 1957 in het Schlossmuseum worden bewaard.

Seeland GmbH
Schadeleben

☎ 0049 34741 - 91341

www.harzerseeland.de

6

Beschermde natuurgebied 'Harslebener Berge en Steinholz' Großer Thekenberg bij Westerhausen

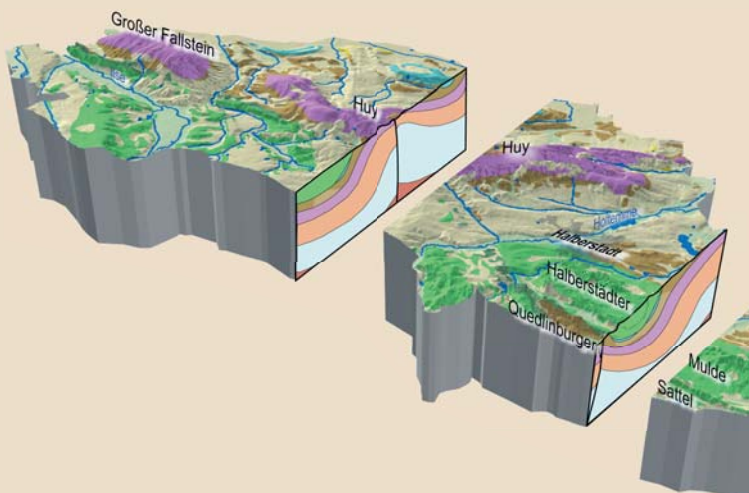
Het beschermd natuurgebied maakt deel uit van een lang gestrekte cuesta (involutes-zandsteen, Coniacien) aan de zuidkant van de Halberstädter Krijtkom. Richting westen naar de 'Großer Thekenberg' (205 m boven NN) worden de hellingen steeds steiler. Deels staat alleen nog steen. Gravures in het zandsteen getuigen van de decennialange aanwezigheid van soldaten van het Rode Leger in de DDR. Diverse grassoorten bepalen de vegetatie. Aan de voet van de Großer Thekenberg is een bijzonder natuurspel te bewonderen, wanneer in sommige jaren een tijdelijk 12 ha grote zee zonder toe- en afstroming ontstaat. De 'Schnepfensee' biedt trekvogels, waarvan de broedgebieden tot aan de arctische toendra's rijken, de mogelijkheid te pauzeren. Interessant zijn twee grote schachten van een ontwateringssysteem uit de 19de eeuw.

Voorjaarsadonis

Großer Thekenberg

7

Uitkijkpunt

Gläserner Mönch bij Langenstein

Vanuit het Landschapspark Spiegelsberge, ten zuiden van de stad Halberstadt wandelt u op de 'weg van de Duitse keizers en koningen uit de middeleeuwen' richting Langenstein en bereikt na ca. 4 km de beklimming naar de rotsklip 'Gläserner Mönch'. Een trap leidt naar de bergtop. Een andere trap verloopt dan naar de klippen van zandsteen, uit het Boven-Krijt. Alle inspanningen worden beloond met een prachtig uitzicht over de Harz en het Harzvoorland. Vervolgens adviseren wij een bezoek te brengen aan de nabijgelegen gedenkplaats Langenstein-Zwieberge. In de jaren 1944-1945 verrichtten hier duizenden krijgsgevangenen onder onmenselijke voorwaarden zwaar werk. Voor de ondergrondse productie van onderdelen voor de 'Junkers Flugzeug- und Motorenwerke AG' moesten de gevangenen een tunnelsysteem in de Thekenbergen aanleggen.

Uitzicht vanaf de Gläserner Mönch

- Kwartair
- Kwartair (rivierafzettingen)
- Tertiair
- Krijt
- Jura
- Trias (Keuper)
- Trias (Schelpkalk)
- Trias (Buntsandstein)
- Perm (Zechstein met zouten)
- Perm (Rotliegend)
- Water

De route 'Wege Deutscher Kaiser und Könige' is door het Regionalverband in zeven folders beschreven.

Bestelling via www.harzregion.de/de/shop.html

➤ Glossarium

Landmarkeringen zijn veelal zichtbare landschapspunten of buitengewoon bekende plaatsen. Ze geven oriëntering in een van de grootste Geoparken. Voor iedere landmarkering in een deelgebied van het Geopark is een speciale folder verkrijgbaar.

Geopunten zijn punten van bijzondere interesse. Hier is de geschiedenis van de aarde, maar ook de ontwikkeling van het cultuurlandschap goed te herkennen en te tonen. Geopunten zijn in de landmarkeringen genummerd en kunnen tot individuele geo-routes worden verbonden. Geopunt nr. 1 is altijd de plaats van de naam gevende landmarkering.

De kaart helpt u bij de planning van uw persoonlijke **geo-route**, in het gebied van de landmarkering 14 – Huysburg. Met Osterwieck beleeft u een intacte vakwerkstad. Het voormalig ‘Seligenstadt’ bruggenhoofd diende voor de missionering van de Saksen onder KAREL DE GROTE. Later (804-1648) was Halberstadt zetel van het bisdom.

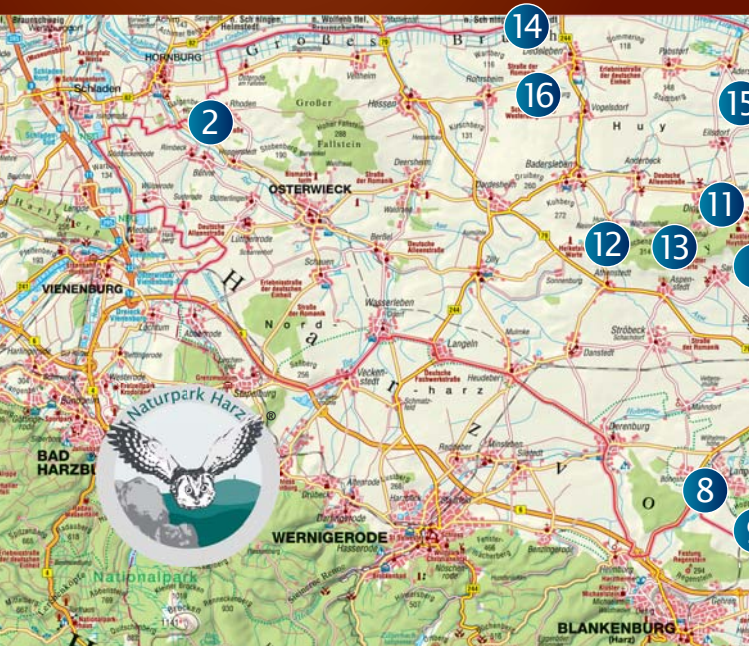
Bestellung weiterer Faltblätter

Order more leaflets

Information en français

Informatie in het Nederlands

www.harzregion.de

Grottenwoningen van Langenstein

Het dorp Langenstein wordt in het zuiden door een smalle zandsteenheuvelrug begrensd. In de 12de eeuw werd hier een burcht gebouwd, die lange tijd een verblijfplaats voor de bisschoppen van Halberstadt was. Tegenwoordig getuigen een aantal muurresten van het bestaan. Vanaf de bergkam heeft u een prachtig uitzicht in noordelijke richting op Halberstadt en de Huy. In het zuiden op de Regenstein (Landmarkering 9). Richting westen komt u bij de zandsteen-grottenwoningen, die aan een smalle holle weg liggen. Sinds wanneer de grottenwoningen bestaan is niet bekend. In ieder geval werd een van de grotten nog tot 1916 bewoond. Ook op de Schäferberg was een 'grottenstraat', waarvan de woningen eveneens tot aan het begin van de 20ste eeuw werden bewoond. Bezienswaardig en gastvrij is de Schäferhof midden in het plaatsje.

Grottenwoningen Langenstein

Hoppelberg bij Langenstein

De Hoppelberg is met 308 m boven NN een markante berg in het noorden van het Harzvoorland en vormt morfologisch het noordwestelijke scheidingspunt in een hogback. Geologisch is het, het noordwestelijke einde van de Quedlinburger Sattel, die Hercynisch strekt en in de Ruhmberg bij Badeborn (Landmarkering 15) zijn oostelijke afsluiting vindt. De Hoppelberg wordt uit afzettingen en licht grindzandsteen uit het Onder-Krijt gevormd. Sinds 1961 is de Hoppelberg een beschermd natuurgebied. De grenzen vormen in delen ook de historische grenzen tussen het koninkrijk Pruisen (Langenstein) en het hertogdom Braunschweig (Börnecke). De Hoppelberg is een attractief recreatiegebied, dat ook al door JOHANN WOLFGANG VON GOETHE (1749 – 1832) werd bezocht. Hij was meerdere keren te gast bij barones MARIA ANTONIA VON BRANCONI (1746 – 1793) die op het kasteel van Langenstein woonde.

Bij de beklimming van de Hoppelberg: de 'kikkerrots'

Sauriër

Museum Heineanum Halberstadt

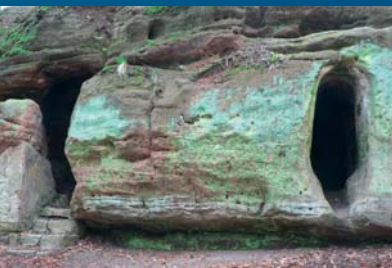
Een stromatoliet op de binnenplaats, de skeletten van een plateosaurus en een plesiosaurus bij de ingang: zo wordt u in ontvangst genomen, wanneer u het museum voor vogelkunde aan de Domplatz bezoekt. In 1899 kreeg de apotheker JOHANNES MAAK twee wervels uit een kleigroeve bij Halberstadt. Hij vermoedde dat men bij doelgerichte opgravingen nog meer zou vinden: het hier getoonde skelet van de plesiosaurus uit de Jura! Aan het begin van de 20ste eeuw wordt nog een vondst gedaan in een andere kleigroeve bij Halberstadt: schelpen, vissen, het skelet van een van de oudste landschildpadden en botten van dinosaurussen. Bij deze dino's gaat het voornamelijk om dieren uit de groep van de plateosauria, die tijdens de Keuper (meer dan 200 mln. jaar geleden) voorkwamen. 'Vogels van de Harz' en 'Vogels van de wereld' zijn eveneens onderdeel van de tentoonstelling.

11

Terug in de Huy

Daneilshöhle bij Röderhof

U rijdt met de auto vanuit Röderhof naar Mönchhai, een voormalige kalimijn, later het munitiedepot Dingelstedt (na de Tweede Wereldoorlog een betonwerk), en wandelt van hieruit naar de grot Daneilshöhle. Deze werd tijdens de IJstijd uit het zandsteen (Midden-Buntsandstein) uitgespoeld. De rechte rotsen en uitstulpingen duiden erop, dat de grot later door mensenhand werd uitgebouwd en deels werd bewoond. De naam gaat terug op de legende rondom de struikrover Daneil, die hier ooit rondwaarde. Hij had de macht over een meisje, die moest beloven, niemand iets over de verblijfplaats te vertellen. Haar geheim vertrouwde ze echter de Roland van Halberstadt toe en werd daarbij afgeluisterd. Met meelpap zouden de burgers daarna de rover en zijn gevolg hebben omgebracht!

Daneilshöhle

Gletsjerketels

12

Pleistoceen

Gletsjerketels bij Huy-Neinstedt

De gletsjerketels bevinden zich rond 800 m ten zuiden van Huy-Neinstedt. Ze zijn vanaf de parkeergelegenheid aan de landstraat tussen Huy-Neinstedt en Athenstedt goed te voet bereikbaar. Aan de straat bevindt zich een wegwijzer. Door het bos is het ca. vijf minuten lopen (na rond twee minuten bij de splitsing rechts aanhouden). Al snel bereikt u de voormalige steengroeve bij de Hardelsbruch. Hier werden de gletsjerketels tijdens het delven vrij gelegd. Gletsjerketels zijn uitwassing in steen, die door de werking van smeltwater uit de IJstijd zijn ontstaan. Ze bewijzen de aanwezigheid van Scandinavische gletsjers op deze plaats. Het ontstaan gaat terug op het Saalien voor meer dan 200.000 jaar. Gletsjerketels zijn buiten de Alpen zeer zelden. Daarom is het geotoop niet alleen van regionale betekenis.

13

Onder-Buntsandstein

Oöliet & Stromatolieten

Bij de Herrenberg rond 300 m ten zuidoosten van Wilhelmshall zijn oölietbanken en stromatolieten vrij gelegd. Rond 240 mln. jaar geleden was het gebied door een vlakke, sterk bewegende en kalkhoudende zee bedekt. De kalk zette zich af aan zandkorreltjes (nucleatiekern) af. Er werden oöiden gevormd. Werden deze te zwaar, dan zetten ze zich op de bodem van de zee af. Er ontstond oöliet, een begeerd bouw materiaal (bijv. de Oranjerie Wernigerode). In de zee leefden ook cyanobacteriën, die er al voor 3,5 mln. jaar geleden waren en die de zuurstof vrijgaven, waardoor het leven op aarde pas mogelijk werd. Ze leefden in koloniën op de bodem van de zee en vormden na hun dood een verharde laag waarop de volgende kolonie zich neerliet. Zo ontstonden de stromatolieten. U herkent ze aan de van boven naar beneden convexe welving.

Bij de ontsluiting

Gedenksteen bij de Kiebitzdamm

14

Oscherslebener oerstroombdal

De Kiebitzdamm bij Dedeleben

Met de 'Großer Bruch' bezoekt u een oeroud grensgebied. Al in een oorkonde van koning OTTO III. uit 994 over het verlenen van het markt-, munt- en douanerecht voor het Stift Quedlinburg staat dat niemand zich met het marktrecht mag bemoeien: „*dat zich tussen de volgende grenzen... van zuid naar noord van de Unstrut en Helme tot aan de Bode en het veengebied tussen Oschersleben tot aan Hornburg uitstrekt*”. Het veengebied als onderdeel van het Oscherslebener oerstroombdal is een 1 tot 4 km breed laagveengebied, een reservoir voor het afstromende water uit de aangrenzende heuvelrug. Het spoor op de Kiebitzdamm werd na de Tweede Wereldoorlog aan de grens van Braunschweig-Pruisen gesloten. Aan de grensopening op 8 december 1989 herinnert een grote zwerfsteen (gedenksteen).

15

Zwarte aarde, suikerbieten en kweekzaad

Burg Schlanstedt

Sinds de middeleeuwen leveren de schelpkalkbanken van de Huy het bouw materiaal voor gebouwen en muren. Het lichte muurwerk bepaalt tegenwoordig het beeld van de omliggende dorpen, ook dat van Schlanstedt. Het kasteel met de 25 m hoge romaanse bergfried (tegenwoordig een uitkijktoren) werd door de heren van Schlanstedt in de 11de eeuw als bescherming van een overgang over de 'Großer Bruch' gebouwd. De burcht had verschillende eigenaren, o.a. het bisdom Halberstadt, de familie Von Spiegel en de graven van Regenstein. Het latere Pruisische domein werd tussen 1836 en 1946 aan de familie Rimpau verpacht. AUGUST WILHELM RIMPAU liet hier 1839 een van de eerste suikerfabrieken in Duitsland bouwen. De vruchtbare grond was tijdens de oogst in de herfst zwaar toegankelijk en zo ontstond de Rimpau- en de Strube-Bahn (spoorwijdte 600 mm, tegenwoordig deels museumspoor).

Burg Schlanstedt

Westerburg

16

Oudste waterkasteel in Duitsland

Westerburg

Ze ligt aan een al vroeg bevestigde weg door de 'Große Bruch'. Het Halberstädter Lehen was tot 1599 in bezit van de graven van Regenstein, die het kasteel tot een sterke vestiging uitbouwden. Bewaard gebleven zijn twee grachten met daartussen een wal. Het hoofdbouwwerk (laatgotische woonburcht), met de 33 m hoge romaanse bergfried werd in de renaissance omgebouwd. In deze periode begint ook de ovale bouw van de bijgebouwen. Een kleinood is de in 1681 gebouwde barokke kapel met het bewaard gebleven interieur. In de 18de eeuw was het kasteel in bezit van Pruisische prinses. Na latere verpachtingen werd het complex Pruisisch domein, in de tijd van de DDR was hier een LPG (Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft) gevestigd. Tegenwoordig is het monumentaal gesaneerde kasteel een first-class-superior hotel.

Informatiepunten

Eetgelegenheden en overnachtingsmogelijkheden

A Hotel Villa Heine
Halberstadt

www.hotel-heine.de

☎ 0049 3941 - 31400

B Landhotel Schäferhof
Langenstein

www.schaeferhof-langenstein.de

☎ 0049 3941 - 613841

C Hotel-Restaurant Waldhaus
Osterwieck

www.waldhaus-osterwieck.de

☎ 0049 39421 - 6180

D Camping am
Halberstädter See

www.camping-am-see.de

☎ 0049 3941 - 609308

E Hotel & Spa Wasserschloss
Westerburg

www.hotel-westerburg.de

☎ 0049 39422 - 9550

REGIONALVERBAND HARZ E.V.

Het Regionalverband Harz is een non-profit samenwerking van de districten Goslar, Harz, Mansfeld-Südharz, Nordhausen en Osterode am Harz. Ze stimuleert de bescherming van de natuur, cultuur en het milieu en wordt daarbij ondersteunt door een netwerk van leden. Omgezet worden de doelstellingen o.a. door het dragerschap van natuurparken in de Harz. Als venoot van het in 2004 opgerichte Geopark Harz-Braunschweiger-Land-Ostfalen GbR is het Regionalverband ook verantwoordelijk voor het zuidelijke deel van het gelijknamige Geopark. Haar partnerverband in Königslutter is verantwoordelijk voor het noordelijke deel. Het Geopark Harz-Braunschweiger Land-Ostfalen is sinds 2004 lid van het 'European Geoparks Network'.

Uitgever: Regionalverband Harz e. V., Hohe Straße 6, 06484 Quedlinburg

☎ 0049 3946 - 96410, E-Mail: rvh@harzregion.de

1ste oplage

© Regionalverband Harz e. V. Quedlinburg 2016. Alle rechten voorbehouden.

Internet: www.harzregion.de

Auteurs: Dr. Klaus George, Uwe Herold & Christiane Linke

Foto's: George, Kotyrba, Lerche, Linke, Mahlke

Vertaling: Aletta Jaeckel

Geol. kaart: : Dr. I. Rappsilber, Dr. M. Thomae (Landesamt für Geologie und Bergwesen Sachsen-Anhalt)

Lay-out: Design Office Agentur für Kommunikation, Bad Harzburg

Mede mogelijk gemaakt door:

EUROPÄISCHE UNION
ELER
Europäischer Landwirtschaftsfonds für
die Entwicklung des ländlichen Raums

